

ilahiyat akademi

Sayı: 16, 2022, ss. 263-268.

Issue: 16, 2022, pp. 263-268.

Tefsir Tarihi Yazımı ve Problemleri, Mustafa Karagöz (Ankara: Araştırma Yayınları, 5. Basım, 2021), 281 sayfa, ISBN: 9786054495252

Writing the History of Tafsir and Its Problems, Mustafa Karagoz (Ankara: Arastirma Publications, 5. Edition, 2021), 281 pages, ISBN: 9786054495252

Değerlendiren/Reviewer

Murat Aktepe

Doktora Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami Araştırmalar Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri A.B.D.

Ph.D. Student, Social Sciences University of Ankara, Institute for Islamic Studies, Basic Islamic Sciences Department

Ankara/Türkiye

murataktepe@gmail.com | ORCID: 0000-0001-7164-0214 | ROR ID: [025y36b60](https://orcid.org/025y36b60)

Kitap Değerlendirmesi	Book Review
Geliş Tarihi	Date Received
16 Eylül 2022	16 September 2022
Kabul Tarihi	Date Accepted
26 Aralık 2022	26 December 2022
Yayın Tarihi	Date Published
31 Aralık 2022	31 December 2022

İntihal Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımı ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned with Turnitin software. No plagiarism detected.

Etik Beyan Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Murat Aktepe).

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Murat Aktepe).

CC BY-NC 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır. Licensed under CC BY-NC 4.0 license.

Aktepe, Murat. "Tefsir Tarihi Yazımı ve Problemleri, Mustafa Karagöz (Ankara: Araştırma Yayınları, 5. Basım, 2021), 281 sayfa, ISBN: 9786054495252". *İlahiyat Akademi* 16 (Aralık 2022), 263-268. DOI: [10.52886/ilak.1176059](https://doi.org/10.52886/ilak.1176059)

Atıf/ Cite as

Aktepe, Murat. "Writing the History of Tafsir and Its Problems, Mustafa Karagoz (Ankara: Arastirma Publications, 5. Edition, 2021), 281 pages, ISBN: 9786054495252". *Theological Academia* 16 (December 2022), 263-268. DOI: [10.52886/ilak.1176059](https://doi.org/10.52886/ilak.1176059)

Özet

Kur'ân'ı anlama ve yorumlama arayışı nüzul döneminden itibaren hep var olagelmıştır. Erken dönemden başlayarak gerek Kur'ân ilimleriyle gerekse tefsir ve usul konularıyla meşgul olunması önemli eserlerin vücut bulmasına ve farklı yaklaşımların doğmasına sebebiyet vermiştir. Günümüzde tefsir tarihi araştırmaları öncelikli olarak tefsir faaliyetleri çerçevesinde geçmişten bugüne kadar telif edilen tefsir eserlerinin incelenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. İncelemeye çalıştığımız Mustafa Karagöz'ün *Tefsir Tarihi Yazımı ve Problemleri* adlı eseri betimleyici (tasvîrî -deskriptif) tanıtım metodu çerçevesinde değerlendirilmiştir. Eleştirel bir bakış açısıyla tefsir tarih yazımı serüvenini ortaya koyan bu eser, önemli değerlendirmeler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Tabakât, Ulûmu'l-Kur'ân, Tefsir Tarihi, Histografya, Tefsir Tarihi Yazımı, Mustafa Karagöz.

Abstract

The search for understanding and interpreting the Qur'ân has always existed since the time of its revelation. Beginning from the early period, being busy with both Qur'ânic sciences tafsir and methodology has led to the emergence of important works as well as the different approaches Today, research on the history of tafsir emerges primarily as the examination of tafsir works that have been compiled from the past to the present within the framework of tafsir activities. Mustafa Karagöz's *Writing the History of Tafsir and Its Problems*, which we are trying to analyze, has been evaluated within the framework of descriptive promotion method. This work, which presents the adventure of tafsir historiography with a critical point of view, offers important evaluations.

Keywords: Tafsîr, Tabaqât, Ulûm al-Qur'ân, History of Tafsîr, Histography, Historiography of Tafsîr, Mustafa Karagoz.

Tefsir ilmi terminolojisinde giderek daha önemli hâle gelmiş olan 'tefsir tarihi yazımı' konusunda günümüzde ciddi araştırmaların yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda kaleme alınan ve incelemeye çalıştığımız eser, bir alt disiplin olarak Kur'ân'ı anlama ve yorumlama üzerine yapılan faaliyetlerin tamamının tarihiyle iştigal eden tefsir tarihi yazımı konusunda bir başucu kitabı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tefsir tarihi yazımı konusunda akademik çalışma yapmayı düşünen araştırmacılar için önemli bir kaynak özelliği taşıyan eser, muhteviyatında bulunan tarih yazımı sürecine ait kapsamlı malûmat, teorik ve problematik bir tarz benimsemesi, sistematik olarak tefsir tarihi yazımına dair sorunsalı ortaya koyması, konuya dair tahlil ve önerileri karşılaştırmalı olarak vermesi okuyucuya analiz imkânı sunmaktadır. Bahse konu eser, 2013 yılında kitap incelemesi olarak Hitit Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi'nin 12. cildinin 23. sayısında Mehmet Kaya¹

¹ Mehmet Kaya, "Tefsir Tarihi Yazımı ve Problemleri", *Hitit Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 12/23 (Haziran 2013), 232-235. <https://doi.org/10.14395/jdiv63>

tarafından değerlendirilmiş olsa da son baskıya kadar yazar tarafından yapılan ilaveler ve özellikle son baskıda eserin son bölümüne yapılan eklemeler eserin yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. İlgili yılda Mehmet Kaya tarafından yapılan tahlillerden farklı olarak eserin tanıtımından ziyade, esere ilave edilen yeni tahlil ve önerilere dikkat çekilmiş, tavsiyelerde bulunulmuştur. Bu önerilerin özellikle tefsir tarihi yazımı tasavvuruna ışık tutması hedeflenmiştir. Bu çalışmanın tefsir tarihi yazımı konusunda çağın getirdiği şartların yeni anlayışları ortaya koyması bakımından önemli bir metot takip ettiğini söyleyebiliriz.

Kur'ân'ın baştan sona tefsirini içeren ve elimize ulaştırmış en eski tefsir eserinin yazarının Mukâtil bin Süleyman² (öl. 150/767) olduğu düşünüldüğünde, zengin tefsir mirası içerisinde yapılan çalışmaların histografik olarak bir araya getirilmesinin ve değerlendirmeye tabi tutulmasının çok geç bir dönemde teşekkül ettiğini söylememiz mümkündür. Tefsir tarihinde bağımsız olarak yazılmış ve günümüze ulaştırmış tabakât alanındaki ilk eserin Süyûti'nin (öl. 911/1505) *Tabakâtü'l-Müfessirîn* isimli eseri olduğu görülmektedir. Tefsir tarihi alanında yazılmış eserlerin kapsamı incelendiğinde görülecektir ki tefsir tarihine ait mevcut birikim; tabakât eserleri, mezhep-ekol sistematigi üzerine yapılan çalışmalar, tefsir eserlerinin mukaddimelerinde mevcut bulunan tefsir tarihine dair malumatlar ve tefsir usulü kitaplarında geçen bilgilerden oluşmaktadır. Çağdaş döneme gelinceye kadar tefsir tarihi, çoğunlukla tefsir alanına ait müellif ve eserlere dair tarihî bilgiler vermek üzerine temellendirilmiştir. Ancak tefsir ilmi üzerine yapılan çalışmalarda tefsir tarihinin öğrenilmesi ve bu alanda yapılan çalışmalara hangi katkıların sağlanacağı sistematik bir tarih felsefesi süzgecinden geçirilerek sunulmuş değildir. Müellife göre tefsir tarihi çalışmaları nihayet bulmamıştır. Müellif, genellemeci yaklaşımlardan ve mezhep taassubundan uzak bir şekilde sadece Kur'ân'ı anlama faaliyeti cihetinde tefsir tarihi çalışmalarını sürdürülmesi, tefsir ilmini belirli bir döneme hapsedmeden ve disiplinler arası çalışmalar aracılığıyla objektif bir tarih yazımının mümkün olabileceğini vurgulamıştır.

Tefsir Tarihi Yazımı ve Problemleri isimli eser toplam üç bölüm ve sonuç bölümünden müteşekkildir. Şubat 2021'de beşinci baskısı yapılan eserin yeni baskıya ait önsözünde Carra de Vaux'nun (öl. 1953) "tefsirin başlangıçta hadis bir bölümü olduğu" düşüncesinin *Les Penseurs de l'Islam* adlı eserinin üçüncü cildinde yayımlanması ve Ahmed Emin'in³ (öl. 1954) de bu görüşü savunması sebebiyle üçüncü ve son bölümün bağımsız olarak bu başlığa hasredildiğini söyleyebiliriz. Eserin giriş bölümünde uzun mülahazalarla yer alan tefsir tarihine dair Karagöz'ün açıklamaları, bir tefsir tarihçisinin göz önünde bulundurması gereken birtakım metodik temellerin not edilmesi açısından önemlidir (s. 19). Eserde tefsir tarihi araştırmalarının tefsirin bağımsız bir disiplin haline gelmeden önceki faaliyetlerini

² bk. Mukatıl b. Süleyman, *Tefsîru Mukatîl b. Süleyman*, thk. Ahmed Ferid (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003).

³ bk. Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm*, çev. Ahmet Serdaroglu (Ankara: Kılıç Kitabevi, 1976).

de kapsadığı vurgulanmıştır. Yazar bu çalışmayı teorik ve problematik bir deneme olarak nitelemektedir. Ona göre tefsir tarihi yazıcılığını gündeme taşıyarak ve bu konudaki yenilenme çabasını ifade ederek çağdaş tefsir tarihi yazımının arka planı, sorunları ve bu sorunlara yol açan nedenler üzerinde durmak gerekir. Bunlara ilave olarak da tefsir tarihi yazımı konusunda “başlangıçta tefsir hadisin bir bölümüydü” iddiası özelinde yeni tahlil ve önerilerde bulunmak bu çalışmanın genel amaçlarını oluşturmaktadır. Yazar özellikle Goldziher’in⁴ (ö. 1921) *Die Richtungen der Islamischen Koranauslegung* isimli eserinden etkilenmek suretiyle artık kemikleşmiş bulunan çağdaş tefsir tarihi yazımının eksik yönlerinin ortaya konması ve yenilenmesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Eserde tarih ilminde mutlak nesnellik veya mutlak öznellik olmaması ve önemli olanın tarihte nelerin yapıp-yapılmadığının ve yapılamayacak olanların beraber aktarılmasının büyük önem arz ettiği vurgulanmaktadır.

Tefsir Tarihi Yazımı ve Problemleri isimli eserin birinci bölümünde “Tefsir Tarihi Yazımına Genel Bir Bakış” başlığı çerçevesinde, tefsir tarihi alanında günümüze kadar yapılan kronolojik ve kategorik çalışmalara ait temel açmazın, ‘önde gelen kimseleri vurgulamak’ ile genel eğilimi ya da düşünce ekollerini vurgulamak arasında tercih yapmanın zorluğu olduğu aktarılmıştır (s. 58). “Müstakil Eserler” başlığı altında ‘Tabakât Türü (Kronolojik veya Alfabetik) Eserler’ hakkında çok kısa bir malumat aktaran yazar tarafından bu eserlerin telif edilmesine dair sebeplerin ortaya konulmadığını görmekteyiz (s. 59-60). Hicri 11. asırda Osmanlı ulemasından Ahmed b. Muhammed el-Edirnevî’ye (ö. 1095/1684) ait *Tabakâtü'l- Müfessirîn* isimli eser ile Ömer Nasuhi Bilmen arasındaki üç asırlık döneme ait Türk müfessirlere dair bilgiler sunması yönüyle de eser dikkat çekmektedir. Bu alanda güncel olarak İsmail Cerrahoğlu’na ait *Tefsir Tarihi* isimli eserin ekol sistematığı türünde günümüzdeki en önemli eser olduğu vurgulanmıştır. Yazar tabakât türü eserlerle ekol sistematığına dair yazılan eserler arasında karşılaştırma yaparak (s. 76), okuyucuya bu eserlerin olumlu ve olumsuz yönlerine dair konuyu mukayese imkânı da sunmaktadır. Yazar, “Müstakil Olmayan Eserler” başlığında mukaddimelerinde tefsir tarihi bilgileri bulunan eserlere, Kur’ân ilimleri, tefsir usulü gibi isimler altında telif edilen eserlere ve son olarak da ilimler tarihiyle ilgili eserlere kronolojik olarak yer vermiş ve tefsir tarihi yazımı konusunda tek tek ele alarak analitik olarak değerlendirmiştir (s. 102).

Karagöz, “Çağdaş Tefsir Tarihi Yazımının Sorunları” başlıklı ikinci bölümde ise çağdaş tefsir tarihi yazımının arka planında mevcut olan kavramları terminolojik analizlerle ortaya koymaktadır. Yazar, çağdaş tefsir tarihi kavramını literal olarak daha esnek ve daha geniş anlamda kullandığını ifade etmektedir. Artık tabakât türü tefsir tarihi yazıcılığı terk edilmiş, ekol sistematığında, mezhebî ve benzeri özelliklere göre kategorize edilen çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (s. 105). Karagöz’e göre

⁴ bk. Ignaz Goldziher, *Die Richtungen der Islamischen Koranauslegung* (Leiden: Brill, 1920), 263-309.

çağdaş tefsir tarihi yazımı ifadesinden Goldziher (öl. 1921) ve etkisiyle daha sonrasında tefsir tarihi alanında verilen eserler anlaşılmaktadır. Bu itibarla Zehebî⁵'nin (öl. 1977) *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn* isimli eseri, çağdaş tefsir tasavvuruna göre inşa edilen İslam dünyasındaki ilk eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağdaş tefsir tarihi yazımının gerisindeki faktörleri bu bölümde karşılaştırmalı olarak sunan yazar; oryantalistlerin ortaya koydukları çalışmalar, ilimde uzmanlaşma ve bilginin artması gibi sebepleri çağdaş tefsir yazımının arka planındaki en önemli nedenler olarak görmektedir. Fakat ona göre her açıdan tarafsız, önyargısız ve varsayımsız bir şekilde tefsir tarihinin yazılması mümkün değildir. “Çağdaş Tefsir Tarihi Yazımının Sorunları”nu on bir maddeyle analiz eden Karagöz, tefsir tarihinin evrensel telakki edilmesi analizinden başlayarak, ekol temelli yaklaşımdan kaynaklanan sorunlara kadar çağdaş tefsir tarihi yazımının mevcut temel sorunlarını ortaya koymakta ve örneklerle izah etmektedir (s. 112). Yazarın, özellikle eserin bu bölümünde tefsir tarihi alanında çağdaş yaklaşımları bulunan Walid A. Saleh'e ve görüşlerine hiç değinmediği de görülmektedir. Karagöz, tefsir tarihi yazımı tasavvurunda yeni bir yaklaşım olarak tefsirleri dört farklı açıdan sınıflandırmıştır (s. 195). Karagöz'e ait bu dörtlü tasnifin tefsir tarihçiliği bağlamında yeni ve önemli bir yaklaşım olarak görülmesi mümkündür. Nitekim bu tasnif, rivâyet ve dirâyet dikotomisine düşülmeden yapılan yeni bir tasniftir.

Karagöz'ün eserinin “Tefsir Tarihi ve Yazımında Yer Alan Bir İddianın Tahlili ve Öneriler” başlıklı üçüncü ve son bölümünde (s. 212) tefsirin başlangıçta hadisin bir bölümü olup olmadığı görüşünün Serkis Orpilyan ve Seyyid Abdülzâde Mehmed Tâhir'in *Mahzenü'l-ulûm* eserinde vurgulandığı (s. 221), Ebû Tâlib el-Mekkî'nin (öl. 386/996), Muhammed Tâhir İbn Âşûr'un (öl. 1973), Mehmed Fuad Köprülü'nün (öl. 1966), Philip Khuri Hitti'nin (öl. 1978) Müsaid Müslim Abdullah'ın da bu görüşe katılmadığı ifade edilmiştir (s. 224). Tefsirin başlangıçtan beri bağımsız bir ilim olduğu ya da hadisin bir bölümü olarak ortaya çıktığı konusunda serdedilen iki ayrı yaklaşıma ait değerlendirmede bulunan Karagöz, başlangıçtan beri tefsir ilminin bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıktığını belirtmektedir (s. 235). Karagöz, bu görüşünü delillendirirken bazı tefsir eserlerinin hadis eserlerinden daha önce tedvîn edildiği bilgisini kanıt olarak sunmuştur (s. 244). Eseri, “çağdaş tefsir tarihi yazımı” bağlamında değerlendirdiğimizde, “Tefsir Tarihi ve Yazımında Yer Alan Bir İddianın Tahlili ve Öneriler” başlıklı bu son bölümünde ‘tefsir başlangıçta hadisin bir bölümüydü’ iddiasının yerine, özellikle yazarın tefsirleri dört farklı açıdan tasnif ettiği özgün teklifinin (s. 195) metodik açıdan mukayeseli olarak ele alınmasının daha uygun olacağını değerlendirebiliriz. Çünkü eğer tefsir tarihi yazımında çağdaş bir yaklaşımı hedef olarak görmek gerekiyorsa, telif edilen eserleri tarihin süzgecinden geçirerek tasnif etmenin tefsir tarihi yazımına ziyadesiyle fayda sağlayacağını görebiliriz.

⁵ bk. Muhammed Hüseyin Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn* (İstanbul: Beka Yayınları, 2018).

Tefsir tarihi yazımı alanında analiz yöntemini bilimsel veriler ışığında sunan, akademik bir bakış çerçevesinde önemli bir tarih algısı oluşturan bu eserin zengin bir kaynakçaya sahip olması, bilimsel dili, bütüncül yaklaşımı benimsemesi, tahlil ve çözüm önerileriyle çağdaş tefsir tarihi tasavvuruna önemli bir katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Yazarın ifade ettiği gibi bu çalışmayı özellikle tefsir tarihi yazımı konusunda teorik ve problematik bir deneme olarak nitelemek mümkündür. Eserdeki tahlil ve önerilerin tefsir tarihi yazımının barındırdığı riskler ve eksikliklerin giderilmesi adına bundan sonra yapılacak çalışmalara öncülük edebileceğini söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Emin, Ahmed. *Fecru'l-İslâm*. çev. Ahmet Serdaroğlu. Ankara: Kılıç Kitabevi, 1976.
- Goldziher, Ignaz. *Die Richtungen der Islamischen Koranauslegung*. Leiden: Brill, 1920.
- Karagöz, Mustafa. *Tefsir Tarihi Yazımı ve Problemleri*. Ankara: Araştırma Yayınları, 5. Basım, 2021.
- Mukatil, Ebu'l-Hasan Süleyman b. Beşir el-Ezdî. *Tefsîru Mukatil b. Süleymân*. thk. Ahmed Ferid. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*. 3 Cilt. İstanbul: Beka Yayınları, 2018.